TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 3-son

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.

doi

Crossref Content Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'y-xatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:
S. Rasulova

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 27-iyunda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 22,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 84.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

I. To'raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

S. Xolboyev – O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

J. Ne'matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Й. Махмудов, М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 27.06.2025.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22,8. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 84.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© **Ташкентский государственный юридический университет**

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev, K. Abduvalieva, Y. Makhmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 27.06.2025.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 22,8.
Units: 100. Order: № 84.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA’MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

11 **RAXIMOV DILMURODJON G‘ULOMJON O‘G‘LI**
Davlat xizmatini tasniflash va ushbu jarayonda davlat fuqarolik xizmatining o‘rni

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

23 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**
Xususiy huquq fani sohasida ilmiy tadqiqot ishlarining ilmiy-metodologik tahlili: muammo va yechimlar

36 **G‘AYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Tovar omborida omonat saqlash munosabatlarini fuqarolik-huquqiy jihatdan yanada takomillashtirish

46 **QILICHOVA MUNIRA AZIMJON QIZI**
Islom moliyasi normalariga muvofiq mudoraba shartnomasida kapital kafolati masalalari

62 **G‘AFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Ulushdorlar ulush kiritish asosidagi qurilish shartnomasining zaif tarafi sifatida

73 **SIDIKOV RUSTAM**
Xalqaro huquqda uchuvchisiz uchish apparatlarining huquqiy tabiati: tasniflash yondashuvlari va suverenitet masalalari

85 **SARABEKOV A’ZAMJON ABDUQODIROVICH**
Blokcheyn va smart-kontraktlardan fuqarolik-huquqiy munosabatlarda foydalanish

92 **ZIYAMOV BOBURXON**
Raqamli diplomatiya va sun’iy intellekt: xalqaro huquqda tartibga solish jihatlari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

102 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik protsessida vakillik instituti: o‘ziga xos ahamiyati va xususiyatlari

111 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O‘G‘LI**
Oilaviy nizolarda mediatsiya

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Buyuk Britaniyaning jinoyatchilikka qarshi kurashishga doir ilg‘or tajribalari va ularning ayrimlarini milliy tizimga joriy etish masalalari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

134 **XUDAYBERGENOV BAXRAM KUANISHBAEVICH, PARAXATOVA SHAXNOZA YERNAZAROVNA**
Ekspertiza tadqiqoti uchun namunalar olish tergov harakati sifatida: nazariy va amaliy masalalar

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN QIZI**
Apellyatsiya va kassatsiya: ushbu yuqori instansiyalarning sud tizimidagi o'rni

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

155 **XALIQULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda xalqaro shartnomalarning ahamiyati

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Bojxona organlarini korrupsiyasiz sohaga aylantirishning huquqiy asoslari tahlili

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIYA FAOLIYATI

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish masalalari: Toshkent viloyati va Toshkent shahri misolida

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

11 **РАХИМОВ ДИЛМУРОДЖОН ГУЛОМЖОН УГЛИ**
Классификация государственной службы и место государственной гражданской службы в этой системе

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

23 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ**
Научно-методологический анализ научных исследований в области частного права: проблемы и решения

36 **ГАЙБУЛЛАЕВ АЛИШЕР ИСМАТОВИЧ**
Дальнейшее гражданско-правовое совершенствование отношений по хранению вещей на товарном складе

46 **КИЛИЧОВА МУНИРА АЗИМЖОН КИЗИ**
Вопросы гарантии капитала в договоре мудараба с точки зрения норм исламского финансирования

62 **ГАФФОРОВ МЕХРАНГИЗ ШАВКАТОВИЧ**
Дольщики как слабая сторона договора долевого строительства

73 **СИДИКОВ РУСТАМ**
Правовая природа беспилотных летательных аппаратов в международном праве: классификационные подходы и вопросы суверенитета

85 **САРАБЕКОВ АЪЗАМЖОН АБДУКОДИРОВИЧ**
Использование блокчейна и смарт-контрактов в гражданско-правовых отношениях

92 **ЗИЯМОВ БОБУРХОН**
Цифровая дипломатия и искусственный интеллект: аспекты регулирования в международном праве

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

102 **ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ**
Институт представительства в гражданском процессе: его значение и особенности

111 **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ**
Медиация в семейных спорах

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

125 **НИГМАТОВ РУФТУЛЛО ОЛИМДЖОНОВИЧ**
Передовой опыт Великобритании в борьбе с преступностью и вопросы его имплементации в национальную систему

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

134 **ХУДАЙБЕРГЕНОВ БАХРАМ КУАНЫШБАЕВИЧ, ПАРАХАТОВА ШАХНОЗА ЕРНАЗАРОВНА**
Получение образцов для экспертного исследования как следственное действие: теоретические и практические вопросы

146 **САДРИДДИНОВА ЛАТОФАТ ХУСНИДДИН КИЗИ**
Апелляция и кассация: роль высших инстанций в судебной системе

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

155 **ХАЛИКУЛОВ КОМОЛИДДИН НОСИРОВИЧ**
Значение международных договоров в регулировании межгосударственных отношений по признанию и исполнению судебных решений иностранных государств

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

166 **ЮЛДАШЕВ МАКСУД МАМАСОЛИЕВИЧ**
Правовой анализ основ преобразования таможенных органов в сферу, свободную от коррупции

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

175 **ДЖУМАНИЯЗОВА ДИЛЬФУЗА КАМАЛОВНА, ШАЯКУБОВ ШОМАНСУР ШАКАБИЛОВИЧ**
Вопросы совершенствования системы работы с молодёжью, относящейся к группе социального риска: на примере города Ташкента и Ташкентской области

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

11 **RAKHIMOV DILMURODJON GULOMJON UGLI**
Classification of civil service and the role of state civil service in this system

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

23 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH**
Scientific and methodological analysis of research in the field of private law: problems and solutions

36 **GAYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Further improvement of civil-legal relations of storage in a warehouse

46 **KILICHOVA MUNIRA AZIMJON KIZI**
Issues of capital guarantee in mudarabah contract from the perspective of islamic finance norms

62 **GAFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Shareholders as a weakness of the contract of share construction

73 **SIDIKOV RUSTAM**
The legal nature of unmanned aerial vehicles in international law: classification approaches and issues of sovereignty

85 **SARABEKOV AZAMJON ABDUKODIROVICH**
The use of blockchain and smart contracts in civil law relations

92 **ZIYAMOV BOBURKHON**
Digital diplomacy and artificial intelligence: regulation aspects in international law

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

102 **KHABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
The institute of representation in civil procedure: its significance and characteristics

111 **KHUDOYNAZAROV DADAHON AVAZ UGLI**
Mediation in family disputes

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Advanced experience of Great Britain in combating crime and issues of implementing some of them in the national system

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

134 **KHUDAYBERGENOV BAKHRAM KUANI'SHBAEVICH, PARAKHATOVA SHAKHNOZA YERNAZAROVNA**
Obtaining samples for expert examination as an investigative action: theoretical and practical issues

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN KIZI**
Appeal and cassation: the role of these higher instances in the judicial system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

155 **KHALIKULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
The importance of international treaties in the regulation of interstate relations on the recognition and execution of judicial rulings (decisions) of foreign states

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Analysis of the legal basis for transforming customs authorities into a corruption-free sphere

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Issues of improving the system of working with youth belonging to socially risk groups: on the example of Tashkent region and the city of Tashkent

Kelib tushgan / Получено / Received: 01.05.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 11.06.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 27.06.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3./YJED4788
UDC: 34:304.444(045)(575.1)

IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR BILAN ISHLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI: TOSHKENT VILOYATI VA TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA

Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Umumta'lim fanlar va madaniyat kafedrasi dotsenti,
falsafa fanlari nomzodi
ORCID: 0000-0002-8764-8090
e-mail: dilfuzakamol74@gmail.com

Shayakubov Shomansur Shakabilovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Umumta'lim fanlar va madaniyat kafedrasi mudiri oʻrinbosari,
tarix fanlari nomzodi
ORCID: 0000-0002-8764-8090
e-mail: sh.shayakubov77@gmail.ru

Annotatsiya. *Ushbu maqola Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida 2023-yil 11-aprelda "Yoshlar siyosati sohasidagi ishlar natijadorligini oshirish hamda ular bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari" yuzasidan oʻtkazilgan videoselektor yigʻilishida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlashga qaratilgan "Ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlar muammolarini hal qilishga koʻmaklashuvchi yuridik klinika faoliyatini yoʻlga qoʻyish" loyihasi doirasida tayyorlandi. Ushbu maqolada Toshkent shahri va Toshkent viloyatida 16–21 yoshdagi ishtirokchilar oʻrtasida oʻtkazilgan soʻrov natijalari asosida ijtimoiy xavf guruhiga mansub yoshlarning ruhiy-emotsional holati, jamiyatdagi oʻrni va psixologik ehtiyojlari tahlil qilindi. Tadqiqot doirasida yoshlarning stress, depressiya, ijtimoiy izolyatsiya, tushunmovchilik, qonunbuzarlikka moyillik, oʻzini yolgʻiz his qilish, psixologik yordamga ehtiyoj kabi koʻrsatkichlari atroflicha oʻrganildi. Soʻrov natijalari yoshlarning katta qismi ijtimoiy faol muhitda boʻlishiga qaramasdan, ma'lum qismida ruhiy iztirob, e'tirof etilmaslik, qoʻllab-quvvatlov yetishmasligi va ichki zoʻriqishlar mavjudligini koʻrsatdi. Maqolada diagramma va foizli tahlillar orqali yoshlarning faoliyati, oilaviy munosabatlari, jamiyat bilan integratsiya darajasi, empatiya va kelajakka boʻlgan qarashlari xususida aniq tasavvur hosil qilish mumkin. Shuningdek, soʻrov natijalari asosida yoshlar bilan ishlashda psixologik maslahat, individual yondashuv, profilaktik tadbirlar va huquqiy tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etishga oid aniq tavsiyalar berilgan. Ushbu maqola ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan ishlashda amaliy qoʻllanma sifatida foydalanilishi mumkin boʻlib, tegishli tashkilotlar, ta'lim muassasalari va mahalliy oʻzini oʻzi boshqarish organlari uchun muhim manba hisoblanadi.*

Kalit soʻzlar: *ijtimoiy xavf guruhi, ruhiy salomatlik, stress, depressiya, soʻrovnoma, psixologik qoʻllab-quvvatlash, ijtimoiy izolyatsiya, huquqiy xabardorlik*

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ РАБОТЫ С МОЛОДЁЖЬЮ, ОТНОСЯЩЕЙСЯ К ГРУППЕ СОЦИАЛЬНОГО РИСКА: НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ТАШКЕНТА И ТАШКЕНТСКОЙ ОБЛАСТИ

Джуманиязова Дильфуза Камаловна,
кандидат философских наук, доцент кафедры
«Общеобразовательные дисциплины и культура»
Ташкентского государственного юридического университета

Шаякубов Шомансур Шакабилович,
кандидат исторических наук, заместитель заведующего кафедрой
«Общеобразовательные дисциплины и культура»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *Настоящая статья подготовлена в рамках проекта «Организация деятельности юридической клиники по содействию решению проблем молодёжи, относящейся к группе социального риска», направленного на реализацию задач, поставленных на видеоселекторном совещании под руководством Президента Республики Узбекистан от 11 апреля 2023 года, посвящённом повышению эффективности государственной молодёжной политики и совершенствованию системы работы с молодёжью. В статье представлены результаты опроса молодёжи в возрасте от 16 до 21 года, проведённого в городе Ташкенте и Ташкентской области, на основе которого проанализировано психоэмоциональное состояние, положение в обществе и психологические потребности молодых людей, относящихся к группе социального риска. В рамках исследования подробно изучены такие показатели, как стресс, депрессия, социальная изоляция, недопонимание, склонность к правонарушениям, чувство одиночества и потребность в психологической помощи. Результаты опроса показали, что несмотря на вовлечённость большинства молодёжи в социально активную среду, у части респондентов наблюдаются внутренние напряжения, эмоциональные страдания, недостаток поддержки и отсутствие признания. С помощью диаграмм и процентного анализа статья даёт ясное представление об активности молодёжи, семейных отношениях, уровне интеграции в общество, эмпатии и взглядах на будущее. На основе полученных данных разработаны практические рекомендации по организации эффективной работы с молодёжью: психологическое консультирование, индивидуальный подход, профилактические мероприятия и правовое воспитание. Статья может служить практическим пособием при работе с молодёжью, относящейся к группе социального риска, и представляет собой важный ресурс для профильных организаций, образовательных учреждений и органов местного самоуправления.*

Ключевые слова: *группа социального риска, психическое здоровье, стресс, депрессия, анкетирование, психологическая поддержка, социальная изоляция, правовая осведомлённость*

ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF WORKING WITH YOUTH BELONGING TO SOCIALLY RISK GROUPS: ON THE EXAMPLE OF TASHKENT REGION AND THE CITY OF TASHKENT

Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna,
Associate Professor of the Department
of General Sciences and Culture,
Candidate of Philosophical Sciences

Shayakubov Shomansur Shakabilovich,
Associate Professor of the Department
of General Sciences and Culture,
Candidate of Historical Sciences

Abstract. *This article was prepared within the framework of the project "Establishing the Activities of a Legal Clinic to Assist in Solving the Problems of Youth Included in the Social Risk Group," aimed at ensuring the implementation of the tasks set at the videoconference meeting chaired by the President of the Republic of Uzbekistan on April 11, 2023, "Measures to Increase the Effectiveness of Work in the Field of Youth Policy and Further Improve the System of Working with Them." In this article, based on the results of a survey conducted among participants aged 16-21 in the city of Tashkent and Tashkent region, the psycho-emotional state, place in society, and psychological needs of young people belonging to the social risk group were analyzed. Within the framework of the study, such indicators of youth as stress, depression, social isolation, misunderstanding, propensity for delinquency, feeling lonely, and the need for psychological assistance were studied in detail. The survey results showed that, despite the fact that the majority of young people are in a socially active environment, a certain part of them have mental distress, lack of recognition, lack of support, and internal tension. In the article, through diagrams and percentage analyses, it is possible to get a clear picture of young people's activities, family relationships, level of integration with society, empathy, and views on the future. Also, based on the survey results, specific recommendations were given on the effective organization of psychological counseling, an individual approach, preventive measures, and legal education processes in working with youth. This article can be used as a practical guide in working with youth belonging to social risk groups and is an important resource for relevant organizations, educational institutions, and local self-government bodies.*

Keywords: *social risk group, mental health, stress, depression, survey, psychological support, social isolation, legal awareness*

Kirish

Bugungi kunda jamiyatning barqaror taraqqiyoti va kelajak avlodni har tomonlama yetuk shaxs sifatida voyaga yetkazish masalasi eng ustuvor yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlod va ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlarning ichki dunyosi, ruhiy holati, jamiyatdagi oʻrni va munosabatlar tizimini chuqur oʻrganish zarurati ortib bormoqda.

Jahon amaliyoti shuni koʻrsatmoqdaki, yoshlar bilan ishlashda faqat maʼrifiy va profilaktik tadbirlar emas, balki sotsiologik tahlillarga asoslangan ilmiy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki sotsiologik tadqiqotlar orqali yoshlarning ichki ehtiyojlari, ruhiy holati, faolligi, ijtimoiy munosabatlari hamda qiyinchiliklarga munosabati real statistik maʼlumotlar asosida ochib beriladi. Bu esa davlat va nodavlat tashkilotlari, taʼlim muassasalari hamda mahalliy boshqaruv organlari faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [1].

Uyushmagan yoshlar mehnatga layoqatli aholining katta qismini tashkil etadi. Shu bois ular bilan rejali ishlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Asosan 19–20 yoshdagilar faol, ijtimoiy munosabatlarga ehtiyoji baland yoshlardir. Lekin bugungi kunda ularning katta qismi ijtimoiy munosabatlardan chetda qolmoqda. Buni Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev bir necha marta ochiq aytib, ular bilan ishlashni zamonaviy darajaga koʻtarish vazifalarini belgiladi.

Uyushmagan yoshlar deb, maʼlum bir ixtisoslik yoki kasb-hunar bilan shugʻullanmaydigan, aniq ish yoki oʻqish joyiga ega boʻlmagan, ijtimoiy faol boʻlmagan oʻn toʻrt yoshga toʻlgan va oʻttiz yoshdan oshmagan shaxslarni aytish mumkin. Prezident Shavkat Mirziyoyevning "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati IV qurultoyida: "Ular bilan hech kim deyarli shugʻullanmayapti, ular oʻz holiga tashlab qoʻyilgan, desak, achchiq haqiqatni tan olgan boʻlamiz. Buning oqibatida uyushmagan, yaʼni ishlamaydigan, oʻqimaydigan, tayin bir mashgʻulotga ega boʻlmagan, salbiy taʼsirlarga beriluvchi yoshlar soni ortib bormoqda", – degan soʻzlari achchiq haqiqat ekanligi barchamizga maʼlum.

Ushbu fikrlardan kelib chiqib, asosiy kuch uyushmagan yoshlar ekanligini, ular bilan koʻproq ishlash, milliy gʻoya ostida birlashtirish bugungi kun talabi boʻlib qolmoqda.

Material va metodlar

Ushbu maqolada Toshkent shahri va Toshkent viloyati hududlaridagi yoshlar oʻrtasida oʻtkazilgan sotsiologik soʻrov natijalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – yoshlarning ijtimoiy-ruhiy holatini, ularning oilaviy munosabatlari, oʻzini jamiyatda tutuvchi shaxs sifatida qabul qilishi, stress va zoʻriqish holatlari, huquqiy xabardorlik darajasi hamda yordamga muhtojlik holatini oʻrganish va ularni ilmiy asosda tahlil qilishdan iboratdir.

Mazkur tahlil natijalari mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yoshlarga qaratilgan islohotlar, jumladan, "Yoshlarga oid davlat siyosati"ni amalga oshirishning samaradorligini oshirishga, shuningdek, muammolarni ilmiy asosda hal etishga xizmat qiladi. Tahlil natijalari asosida maqolada aniq xulosalar va takliflar taqdim etiladi.

Tadqiqot natijalari

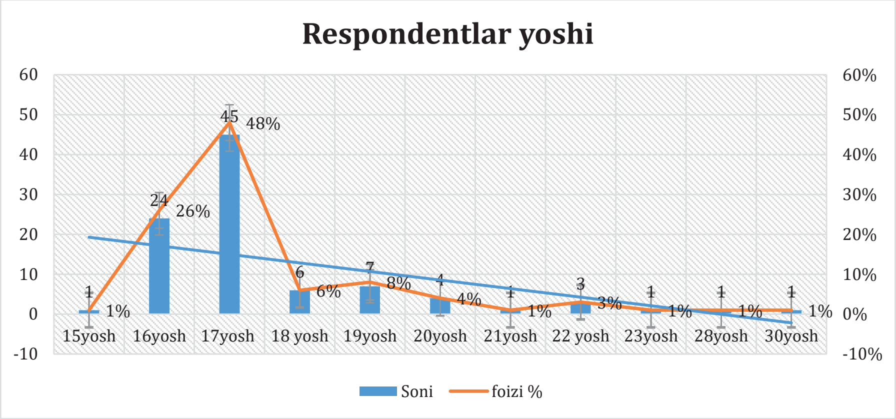

1-rasm. Respondentlar yoshi

1-rasm respondentlarning yosh taqsimotini koʻrsatadi. Rasmda yosh toifalari, soni (aniq qiymatlar) va foizlar (% ifodasida) hamda sonlar tendensiyasida koʻrsatilgan. Respondentlarning aksariyat qismini 17 yoshdagilar tashkil etadi. Ularning soni 45 nafarni tashkil etadi, bu esa jami ishtirokchilarning 48 foiziga teng. Bu koʻrsatkich boshqa yosh guruhlariga nisbatan sezilarli darajada yuqori. 16 yoshdagi respondentlar – 24 nafar (26 foiz) boʻlib, ikkinchi yirik guruh hisoblanadi. 18–20 yosh oraligʻidagi ishtirokchilar soni juda kamchilikni tashkil etib, 18 yoshlilar – 6 nafar (6,4 foiz), 19 yoshlilar – 7 nafar (7,4 foiz), 20 yoshlilar – 4 nafar (4,3 foiz), 21 yosh va undan katta yoshdagi respondentlar soni ham juda kamchilkni tashkil etadi. 1–3 kishi (1–3 foiz) atrofida. Bu yoshlar diagrammada past foizni tashkil etadi. Soʻrovnoma asosan 16–17 yoshdagi oʻquvchi yoshlar orasida oʻtkazilgan boʻlib, bu yoshdagi yoshlar ijtimoiy xavf guruhini tahlil qilishda asosiy auditoriyani tashkil qiladi [2]. Yosh oʻsishi bilan ishtirokchilar sonining kamayib borishi yuridik klinikaning aynan yoshlar va oʻsmirlarga yoʻnaltirilganligini bildiradi. Profilaktik va huquqiy-maʼrifiy ishlar aynan 16–17 yosh oraligʻidagi yoshlar bilan chuqurlashtirilgan tarzda olib borilishi lozim. 18–20 yoshdagi yoshlarni ham faolroq jalb qilish uchun OTM, kollejlardagi maʼrifiy tadbirlarni kuchaytirish kerak boʻladi. 21 yoshdan oshgan respondentlar kam boʻlsa-da, ularning ijtimoiy xavf holatini alohida oʻrganish lozim, chunki bu yoshdagilar koʻpincha "eʼtibordan chetda qolgan" guruhlar hisoblanadi.

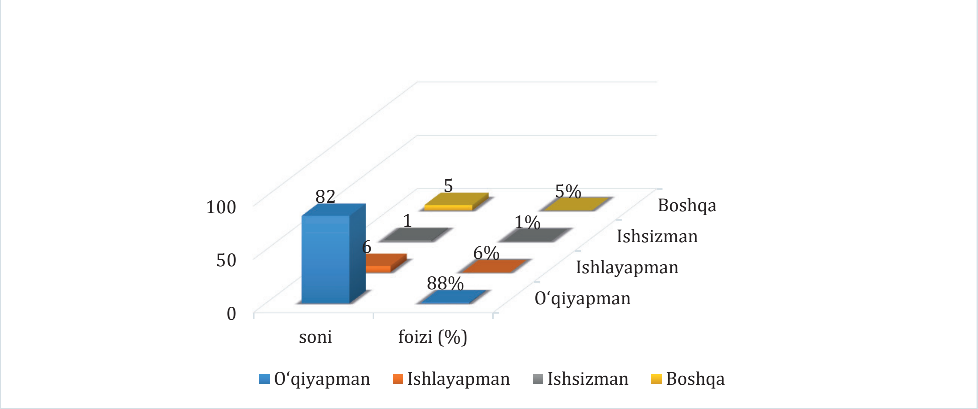

2-rasm. Faoliyat turi

2-rasm so'rovnomada qatnashgan yoshlarning hozirgi faoliyat holatini aks ettiradi. Rasmda respondentlar quyidagi toifalarga ajratilgan. Ularning 88 foizi "o'qiyapman" deb javob bergan bo'lib, bu raqam shuni ko'rsatadiki, respondentlarning deyarli barchasi (10 kishidan 9 nafari) ta'lim muassasasida (maktab, kollej yoki oliy ta'limda) tahsil olayotganini bildiradi. So'rovnoma asosan o'quvchilar va talabalar orasida o'tkazilgan bo'lib, respondentlarning 6 foizi "ishlayapman", 1 foizi "ishsizman" deb javob bergan. Bu juda kichik ko'rsatkich bo'lsa-da, biroq juda muhim signal hisoblanadi. Ishsizlik yoshlar o'rtasida depressiya, ijtimoiy xavfli guruhlarga qo'shilish, noqonuniy faoliyat va suiqasdga moyilligini bildiradi. Shuningdek, "boshqa" deb javob bergan 5 foiz respondentlar odatda o'zini aniq faoliyat bilan band deb hisoblamaydi. Ularning ijtimoiy faolligi past va bu ijtimoiy xavf darajasini oshiradi.

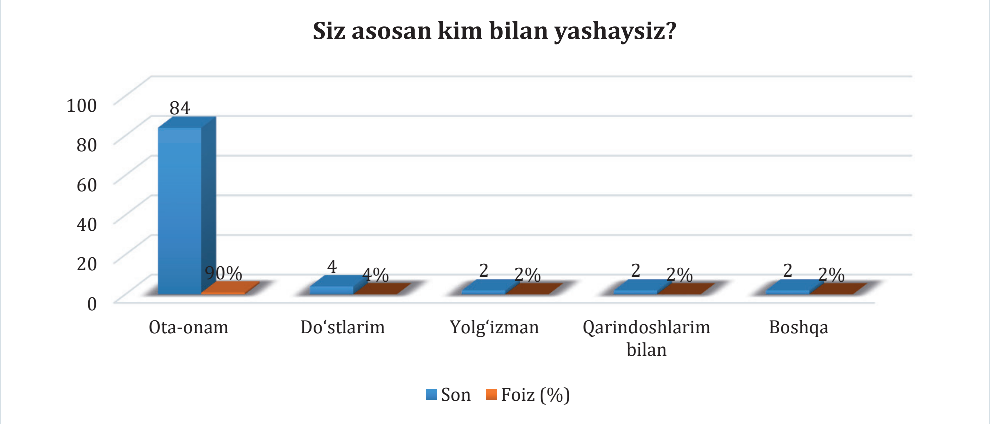

3-rasm. Javoblar natijasi

3-rasm respondentlarning asosiy yashash muhitini ko'rsatadi. Ya'ni ular hayotining aksar qismini kimlar bilan o'tkazayotganini aniqlashga yordam beradi. Respondentlarning 90 foizi "ota-onam bilan yashayman" deb javob bergan. Ulardan aksariyati ota-onasi yoki to'liq oilasi bilan yashayotganini bildirgan. Bu ijtimoiy barqarorlik uchun muhim omil hisoblanadi. Bunday guruhlarda ota-ona nazorati mavjud hamda oila ular uchun ma'naviy-ruhiy tayanch bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, oila ichida ota-onalar bi-

lan noto'g'ri muloqot, e'tiborsizlik, nazoratning haddan ortiq ko'pligi yoki yo'qligi, o'z navbatida, yoshlarning ruhiy izolyatsiyasiga sabab bo'lishi mumkin. Respondentlarning 4 foizi "do'stlarim bilan" deb javob bergan. Bu yoshlar katta ehtimollik bilan, o'z oilasidan ajralgan yoki mustaqil hayot tarziga o'tgan bo'lishi mumkin. Respondentlarning 2 foizi "yolg'iz yashayman" deb javob bergan. Ushbu respondentlar yolg'iz yashashni tanlagan yoki majbur bo'lgan bo'lishi mumkin (masalan, qarindoshi yo'qligi, oilaviy muammolar, mustaqil hayotga o'tishi). Xavfli jihati shundan iboratki, yolg'iz yashovchi yoshlar depressiya, suitsid, ijtimoiy izolyatsiya holatlariga ko'proq moyil bo'lishadi. Bunday guruhga kiruvchi yoshlarni psixolog yoki ijtimoiy pedagog nazoratiga olish maqsadga muvofiq bo'lib, ularni jamoaviy tadbirlarga, to'garaklarga jalb etish orqali jamiyat bilan munosabatlarini mustahkamlash lozim. Respondentlarning 4 foizi "qarindoshlar" yoki "boshqa" deb javob bergan. Bu guruhga kiruvchi yoshlarga oila tayanchi yetishmasligi bilan izohlanadi. Ushbu guruhdagi yoshlar bilan ijtimoiy himoya va patronat tizimi asosida ishlash va mahallalarda profilaktika inspektori va psixologlar nazorati orqali individual monitoring yo'lga qo'yilishi shart hisoblanadi.

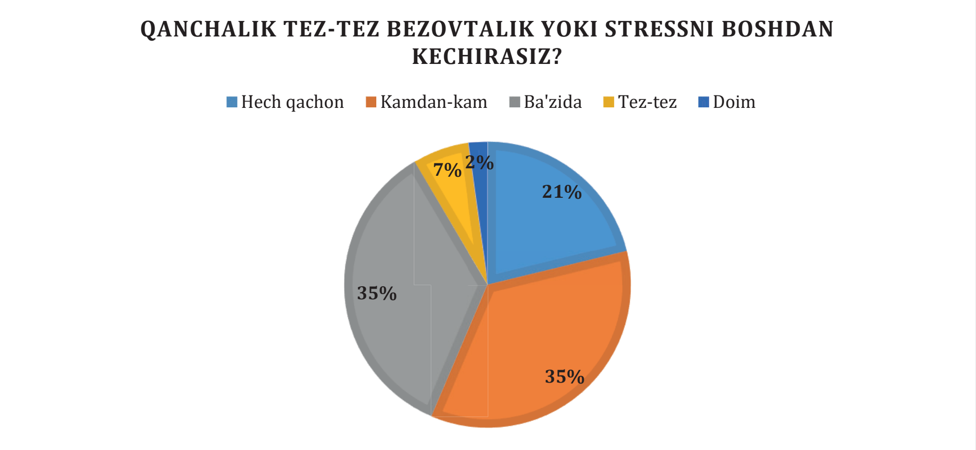

4-rasm. Qanchalik tez-tez bezovtalik yoki stressni boshdan kechirasiz?

4-rasmda respondentlarning stress yoki bezovtalikni his qilish darajalari foizlarda ko'rsatilgan. So'rov natijalari besh toifaga ajratilgan: respondentlarning 21 foizi "hech qachon", 35 foizi "kamdan kam", 35 foizi "ba'zida", 7 foizi "tez-tez", 2 foizi "doim" deya javob bergan. Ularning 21 foizi o'zlarining ruhiy holatini nazorat qila oladigan, ijobiy psixologik immunitetga ega shaxslar hisoblanadi. Ishtirokchilarning 35 foizi "kamdan kam", yana 35 foizi "ba'zida" bezovtalikni boshdan kechiradi. Bu esa stressga normal reaksiya ham bo'lishi mumkin, biroq to'g'ri boshqarilmasa, bu holat ularda stressning vujudga kelish xavfini yanada oshiradi. Bunday yoshlar muntazam ravishda psixologik bosim, ijtimoiy bosim yoki oilaviy muammolarni boshdan kechirishi mumkin. Respondentlarning 9 foizi "tez-tez", 7 foizi "doim" deb javob bergan. Bular psixologik xavf ostida bo'lishi mumkin [3]. Ularning doimiy ruhiy holati beqaror, vaqti-vaqti bilan agressiya yoki tushkunlikka duch kelish ehtimoli yuqori bo'ladi. Bu holat, o'z navbatida, o'z-o'ziga zarar yetkazishi hamda o'qishdagi muvaffaqiyatsizlik, ijtimoiy izolyatsiya kabi xavfli oqibatlarga olib kelishi mumkin.

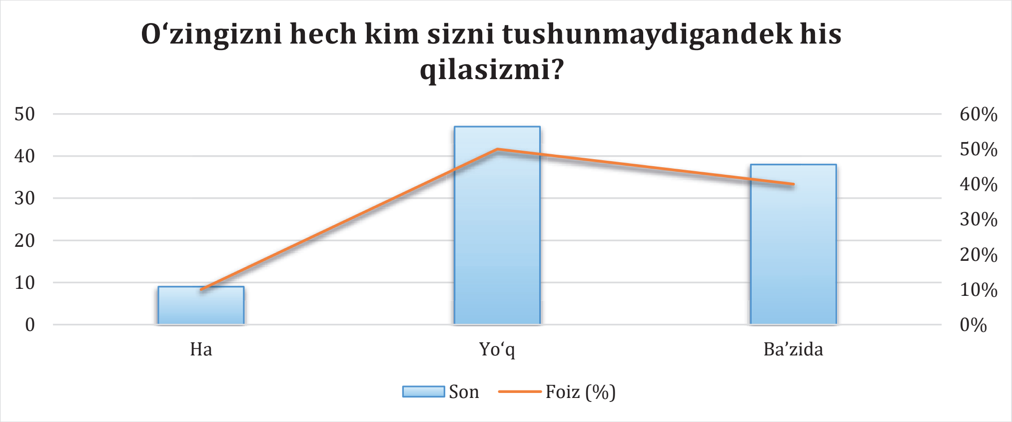

5-rasm. Javoblar natijasi

5-rasm respondentlarning o‘zlarini jamiyatda, oilada yoki do‘stlar davrasida qanchalik tushunilgan yoki tushunilmagan deb his qilishlari haqidagi psixologik holatini aks ettiradi. Javoblar quyidagi shaklda taqsimlangan. Respondentlarning 50 foizi “yo‘q” deb javob bergan. Bu guruhdagi ishtirokchilar jamiyat bilan ijobiy muloqotda, o‘z muammolari va his-tuyg‘ularini tushunadigan insonlar qurshovida bo‘lganligini ko‘rsatadi. Respondentlarning 40,4 foizi esa “ba’zida” deb javob bergan. Bunday javob berganlar odatda xavfli chegaradagi guruhlar sirasiga kiradi. Ular ba’zida o‘zlarini hech kim tushunmaydigandek his qilishadi hamda psixologik inqiroz yoki kuchli emotsional holatlarni boshidan o‘tkazishadi. Bu esa, o‘z navbatida, ichki izolyatsiya holatiga olib kelishi mumkin. Ushbu guruhdagi yoshlar ko‘pincha “ko‘zga ko‘rinmaydigan xavf” ostida bo‘lishadi. Bunday guruhga kiruvchi yoshlar har qanday yordamga muhtoj bo‘lsa-da, biroq kimgadir murojaat qilishni xohlashmaydi. Respondentlarning 9,6 foizi “ha” deb javob bergan. Bu guruhdagi yoshlar o‘zlarini doim hech kim tushunmagan yoki e’tibordan chetda qolgandek his qilishadi. Bu holat keyinchalik, hissiy izolyatsiya, yolg‘izlik, sotsial chetlashuv, stress, depressiya va hattoki suitsidgacha olib keluvchi xavfli psixologik jarayon bo‘lishi mumkin.

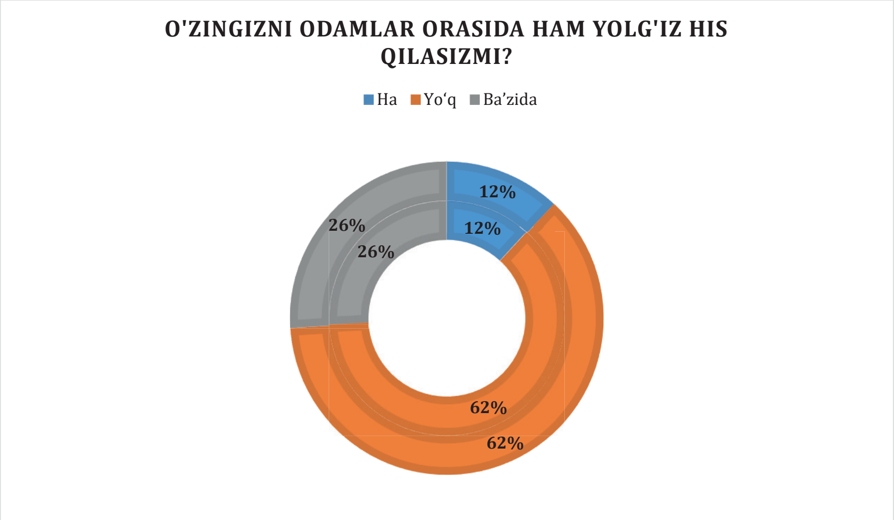

6-rasm. Javoblar natijasi

6-rasm respondentlarning odamlar orasida boʻlgan taqdirda ham oʻzlarini yolgʻiz, tushunilmagan yoki ajralgan his qilish holatini oʻrganishga qaratilgan. Bu holat koʻpincha emotsional izolyatsiya, ichki boʻshliq va jamiyatga qoʻshila olmaslik kabi muammolarni ifodalaydi. “Oʻzingizni odamlar orasida ham yolgʻiz his qilasizmi?” degan savolga respondentlarning 62 foizi “yoʻq” deb javob bergan. Ular oʻzlarini odamlar orasida ijtimoiy jihatdan qabul qilingan, muloqotga ochiq va ishtirokchi sifatida his qilishadi. Respondentlarning 26 foizi “ba’zida” deb javob bergan boʻlib, ular vaqti-vaqti bilan oʻzlarini yolgʻiz his qilishadi. Bu toifa ishtirokchilar asosan ichki ziddiyatlar bilan oʻralashib, oʻzini yetarli darajada qadrlamaydilar va odamlar orasida oʻz oʻrnini topolmaydilar. Agar bu holat respondentlarda davom etsa, bu guruhdagi yoshlar tushkunlik yoki depressiyaga duch kelishlari mumkin. “Ha” deb javob bergan 12 foiz yoshlar atrofida yaqinlari va doʻstlari boʻlishiga qaramasdan oʻzlarini yolgʻiz his qilishadi. Bunday respondentlar bilan individual psixologik suhbatlar olib borish lozim. Diagramma natijalari shuni koʻrsatadiki, yoshlarning 38 foizi odamlar orasida boʻlishiga qaramay, oʻzlarini yolgʻiz his qilishadi. Bu esa yuridik klinika yoki psixologik xizmatlar orqali emotsional va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash tizimlarini mustahkamlash zarurligini koʻrsatadi.

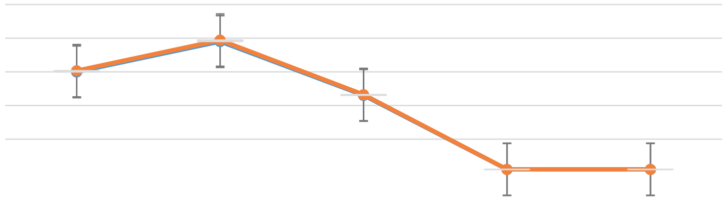

	Hech qachon	Kamdan-kam	Ba’zida	Tez-tez	Doim
Foiz (%)	32%	42%	24%	1%	1%
Son	30	39	23	1	1

7-rasm. Respondentlarning tushkunlik yoki umidsizlik hissini boshdan kechirish

7-rasmda respondentlarning tushhkunlik yoki umidsizlikni boshdan kechirish chastotasi keltirilgan. Ular quyidagi besh toifaga boʻlingan: respondentlarning 32 foizi tushkunlik yoki umidsizlikni umuman his qilmaydi; 42 foizi “kamdan kam”, 24 foizi “ba’zida”, 2 foizi “tez-tez”, “doimo” deb javob bergan. Olingan natijalarni psixologik tahlil qilamiz. Respondentlarning 32 foizi ruhiy barqarorlikka ega, stressga chidamli guruhga kiradi. Ular ijtimoiy faol, oʻziga ishonadigan va ijobiy dunyoqarashga ega boʻlishadi. Ishtirokchilarning 42 foizi vaqti-vaqti bilan ruhiy zoʻriqishni boshidan kechiradi. Bunday vaziyatga tushishi uchun quyidagi vaziyatlar sabab boʻlishi mumkin:

– oʻqishdagi bosim;
– oila yoki doʻstlar bilan ziddiyatlar;
– kelajakka boʻlgan ishonchsizlik.

Respondentlarning 24 foizi “ba’zida” deb javob bergan. Bu guruh oʻzini sezilarli darajada beqaror yoki emotsional ruhiy holatda his qilayotgan boʻlishi mumkin. Ichki motivatsiyaning susayishi, oʻziga nisbatan ishonchsizlik, yaqin doʻstlari yoki oilasidan ajralish hissi bilan bogʻliq bunday yoshlarning xavf

darajasi orta borib, ularni doimiy e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Ishtirokchilarning 2 foizi "tez-tez" va "doim" deb javob bergan. Bu guruhdagi yoshlar ruhiy tushkunlikni tez-tez yoki doimiy boshdan kechirayotgani bildiradi. Ushbu holat ishtirokchilari klinik depressiya yoqasida turganligini anglatadi va xavf darajasi yuqori bo'ladi, ularni zudlik bilan psixolog yoki psixiatr ko'magiga yo'naltirish lozim.

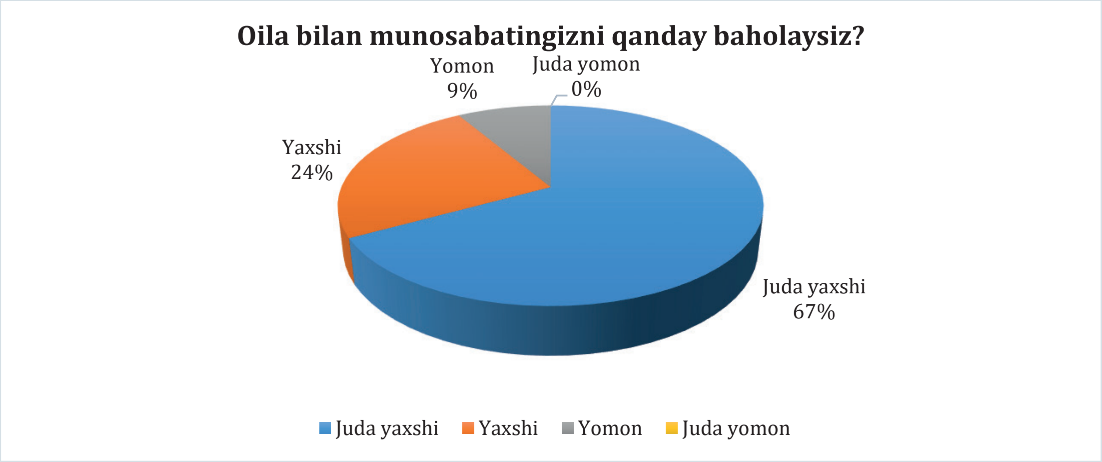

8-rasm. Javoblar natijasi

8-rasm respondentlarning o'z oilasi bilan munosabatlari qanday ekanligini baholashlari asosida tuzilgan. Bu ijtimoiy muhit, hissiy barqarorlik, xavfsizlik va qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq eng muhim ijtimoiy-psixologik indikatorlardan biri hisoblanadi. "Oila bilan munosabatingizni qanday baholaysiz?" degan savolga respondentlarning 67 foizi "juda yaxshi" deb javob bergan. Bu guruhdagi yoshlar ruhiy va ijtimoiy barqarorlikka ega bo'lib, o'zini qadrlangan va tushunilgan his qiladi. Bu holat ularning jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun muhim mezon bo'lib xizmat qiladi. Respondentlarning 24 foizi "yaxshi" deb javob bergan. Bu guruhda oilaviy munosabatlar, umuman olganda, ijobiy baholangan bo'lsa-da, ayrim noaniqliklar, kamchiliklar yoki ziddiyatlar bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Ular bilan oilaviy muloqotni mustahkamlash bo'yicha dasturlar foydali bo'ladi. "Yomon" deb javob bergan 9 foiz ishtirokchilarda ba'zi oilaviy muammolar mavjud. Bu holatlar quyidagilar bilan bog'liq bo'lishi mumkin:

- oiladagi ziddiyatli vaziyatlar;
- ota-onaning farzandiga e'tiborsizligi, befarqligi;
- oilada qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi.

Bu guruhdagi yoshlar ijtimoiy xavf ostida. Ularda ruhiy tushkunlik, yolg'izlik, ishonchning yo'qolishi, hattoki stressga chidamsizlik belgilarini ko'rish mumkin. Umuman olganda, so'rov natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, aksariyat yoshlar uchun oila – barqarorlik va qo'llab-quvvatlash manbayi hisoblanadi. Biroq har 10 nafar respondentdan 1 nafari uchun bu manba stress yoki xavotir manbayiga aylangan. Mazkur holat yuridik klinika va ijtimoiy-psixologik xizmatlarning profilaktik yondashuvlarini talab etadi.

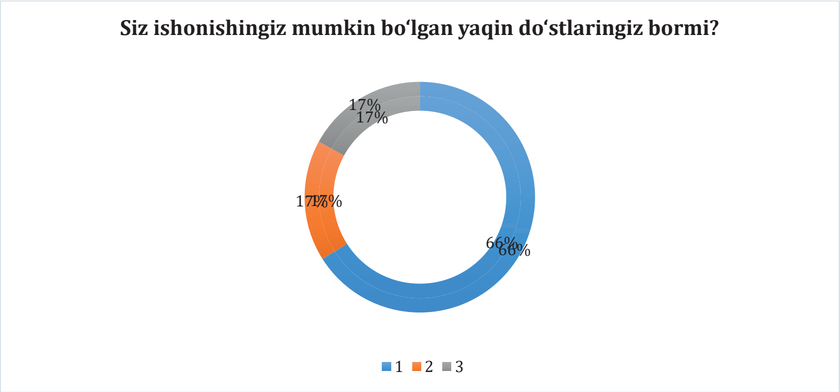

9-rasm. Javoblar natijasi

Ushbu savol orqali respondentlarning yaqin ishonchli do'stlari mavjudligi haqidagi subyektiv fikri aniqlangan. 9-rasmda quyidagi uchta asosiy javob toifasi mavjud bo'lib, "Siz ishonishingiz mumkin bo'lgan yaqin do'stlaringiz bormi?" degan savolga respondentlarning 66 foizi "ha" deb javob bergan. Ushbu guruhga kiruvchi yoshlar o'z atrofida ishonadigan yaqin do'stlari bor deb hisoblaydi. Ularning ruhiy holati mustahkam, yolg'izlik hissi kamroq, ijtimoiy moslashuvchanligi yuqori bo'ladi. "Yo'q" deb javob berganlarning 17 foizi hech qanday yaqin do'stga ega emasligini bildirgan. Bunga ijtimoiy izolyatsiya, ishonch muammosi, yolg'izlik yoki beqaror psixologik muhitda yashash kabi holatlar sabab bo'lishi mumkin. Mazkur toifaga kiruvchi yoshlar ijtimoiy himoyasiz, psixologik yordamdan mahrum bo'lganligi ehtimoli bor. Respondentlarning 17 foizi "ishonchim komil emas" deb javob bergan. Ushbu toifa yoshlarning bunday yo'l tutishiga, oldingi salbiy holatlar (xiyonat, rad etilish) sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga yoshlarning uchdan ikki qismi ishonchli do'stga ega, bu ijobiy holat hisoblanadi. Ammo har uchinchi ishtirokchi o'zini ijtimoiy jihatdan ishonchsiz his qilmoqda. Bu holatni bartaraf etish uchun do'stlik, empatiya va tengdoshlar bilan muloqotni rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy-psixologik dasturlar zarur.

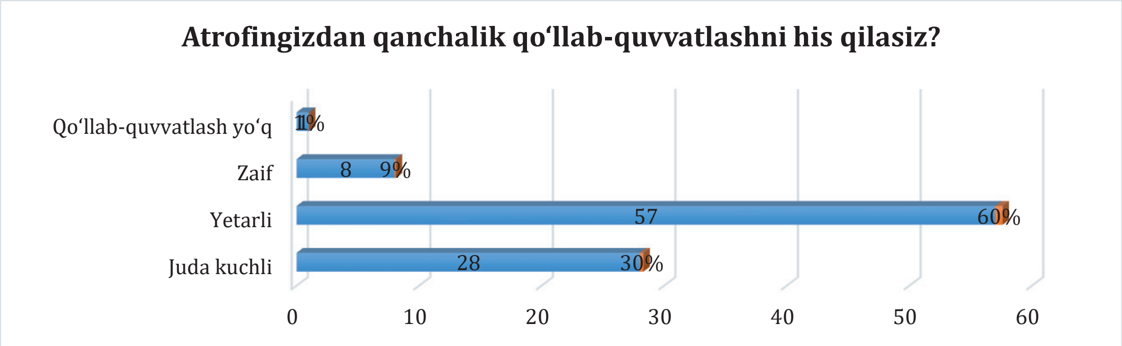

	Juda kuchli	Yetarli	Zaif	Qo'llab-quvvatlash yo'q
Son	28	57	8	1
Foiz (%)	30%	60%	9%	1%

Son Foiz (%)

10-rasm. Javoblar natijasi

10-rasm respondentlarning o'zlarini ijtimoiy muhitda – yaqinlari, do'stlari, jamiyat a'zolari tomonidan qanchalik darajada qo'llab-quvvatlangan deb his qilishlari haqidagi fikrini aks ettiradi. "Atrofingizdan qanchalik qo'llab-quvvatlashni his qilasiz?" degan savolga respondentlarning 30 foizi "juda kuchli" deb javob bergan bo'lsa, 60 foizi "yetarli" deb javob bergan. Bu guruhdagi yoshlar o'zlarini ijtimoiy muhitda emotsional, ijtimoiy va axloqiy jihatdan qo'llab-quvvatlanayotgan deb his qiladi. Ushbu ko'rsatkich juda ijobiy hisoblanadi. Bu yoshlar o'z muammolarini yolg'iz hal qilmaydi. Ular yordam so'rash, maslahat olish, muammoni ochiq aytishga tayyor yoshlar guruhiga kiradi. "Zaif" deb javob bergan 9 foiz respondentlar qo'llab-quvvatlashni kam his qiladi. Shuningdek, ular ichki izolyatsiyaga moyil bo'lishi ham mumkin, yordam so'rashga tortinishadi, o'zini kamsitilgan his qilish ehtimoli bor. Respondentlarning 1 foizi "qo'llab-quvvatlash yo'q" deb javob bergan. U o'zini jamiyatda butunlay yolg'iz, yordamga muhtoj deb his qiladi. Bunday holat:

– og'ir psixologik stress;
– o'ziga bo'lgan ishonchsizlik;
– suitsidga moyilligi.

Bunday guruhga kiruvchi yoshlar juda yuqori ijtimoiy xavf guruhiga moyilligi bor hisoblanadi. Ularga zudlik bilan individual psixologik yordam ko'rsatish va ijtimoiy xizmatlar orqali yordam tizimini yo'lga qo'yish lozim. Bunday yoshlar o'zini qanchalik ijtimoiy qo'llab-quvvatlanayotgan deb his qilsa, ularning ruhiy salomatligi, qaror qabul qilish qobiliyati, stressga bardoshliligi ortadi. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, har 10 kishidan 9 nafari o'zini qo'llab-quvvatlangan deb hisoblaydi – bu jamiyatda ma'naviy tarbiya yetarlicha ekanligini bildiradi. 10 kishidan 1 nafari esa zaif yoki umuman qo'llab-quvvatlanmagan muhitda yashaydi. Uni yuridik klinikalar, psixologik xizmatlar va ijtimoiy tashkilotlar tomonidan alohida nazoratga olish kerak bo'ladi. Diagrammadagi natijalar juda quvonarli – ishtirokchilarning 90 foizi o'zini ijtimoiy himoyalangan, ishonchli muhitda deb biladi [4]. Ammo 10 foiz respondent (zj69

aif + umuman yo'q) – emotsional xavf guruhiga kiradi. Yuridik klinika ularning ijtimoiy holatini mustahkamlashda vositachi bo'lishi lozim.

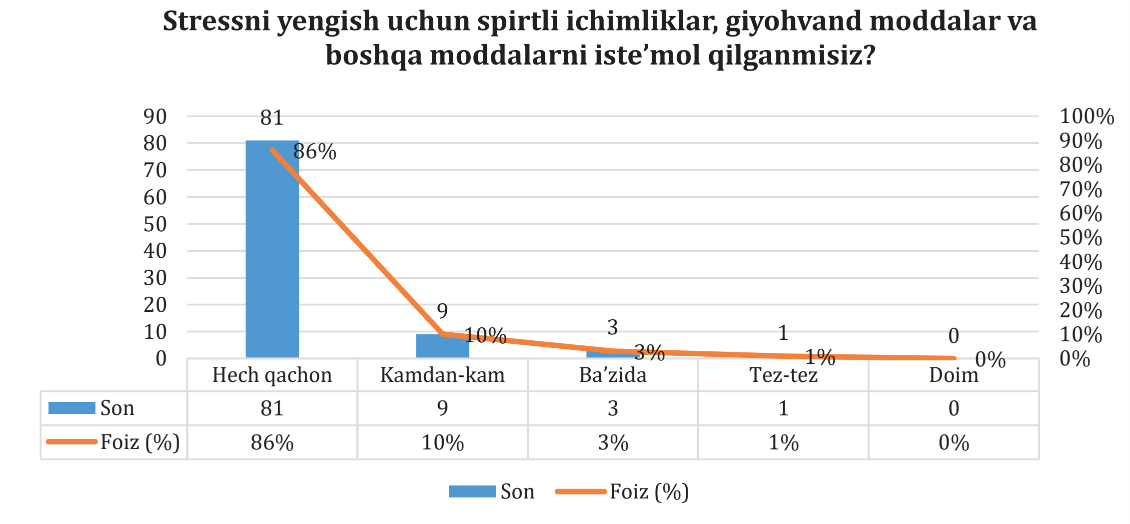

11-rasm. Javoblar natijasi

11-rasmda yoshlarning ruhiy bosimni yengish uchun zararli moddalar (alkogol, narkotik, boshqa stimulyatorlar)dan foydalanish holati o'rganildi. "Stressni yengish uchun spirtli ichimliklar, giyohvand moddalar va boshqa moddalarni iste'mol qilganmisiz?" de-

gan savolga respondentlarning 86 foizi "hech qachon" deb javob bergan. Bu respondentlar zararli moddalarni stressni yengish vositasi sifatida iste'mol qilmagan. Ushbu guruhdagi yoshlarda zararli odatlarning oldi olingan, himoyalangan va profilaktika samarali ishlagan. Respondentlarning 10 foizi "kamdan kam" deb javob bergan. Bu yoshlar kamdan kam hollarda stressdan chiqish uchun zararli moddalarni iste'mol qilganini bildiradi. Bunday holat tajriba (eksperiment), do'stlar bosimi yoki o'z-o'zini tinchlantirish bilan bog'liq bo'lishi, agar bu guruhdagi yoshlarga jiddiy e'tibor qaratilmasa, bu jarayon odatga aylanishi mumkin. Ular bilan xavfsiz muqobil strategiyalar (psixologik maslahat, sport, kreativ faoliyat) haqida suhbatlar olib borish lozim bo'ladi. Respondentlarning 4 foizi "ba'zida" va "tez-tez" deb javob bergan. Bu guruhga kiruvchi yoshlar psixologik bosimga dosh bera olmasdan zararli moddalarni iste'mol qilgan bo'lishi mumkin. Bunda ular asosan ruhiy og'riqni yengish, muammolardan qochish uchun foydalangan bo'lishi ham mumkin. Ular bilan zudlik bilan psixologik maslahat, ehtimoliy reabilitatsiya muassasalari shug'ullanishi kerak. Yuridik klinika va maktab psixologlari tomonidan individual nazorat o'rnatish lozim. Diagrammadagi ijobiy ko'rsatkichga qaramay, 14 foiz respondentning zararli moddalarga murojaat qilgani ogohlantiruvchi signaldir. Bu yoshlar bilan individual tarzda psixologik, huquqiy va ijtimoiy yondashuvni kuchaytirish lozim.

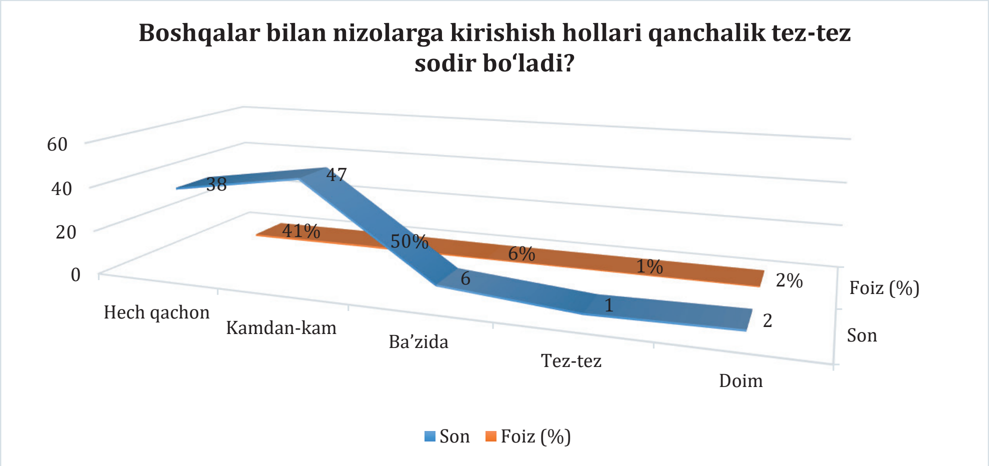

12-rasm. Javoblar natijasi

12-rasm respondentlarning atrofdagilar bilan (maktabda, ishda, oilada, ko'chada) nizolarga, ziddiyatlarga borishini aks ettiradi. Bu savol yoshlarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy muvofiqligi va ziddiyatga moyilligini aniqlashda muhim mezondir. "Boshqalar bilan (maktabda, ishda, oilada) nizolarga kirishish hollari qanchalik tez-tez sodir bo'ladi?" degan savolga respondentlarning 40 foizi "hech qachon", deb javob bergan. Bu respondentlar o'zini boshqalar bilan murosali, ijtimoiy jihatdan uyg'un shaxs deb his qiladi. Ular:

- konfliktlarning oldini olishga harakat qiladi;
- salbiy emotsiyalar ustidan nazoratga ega;
- to'g'ri muloqot va muammolarni hal etish qobiliyatiga ega.

Bu guruhda psixologik barqarorlik va ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori. Respondentlarning 50 foizi "kamdan kam" deb javob bergan. Bu guruh ham odatiy ijtimoiy vaziyatlarda murosani afzal ko'radi, ammo ayrim holatlarda mojaro ehtimoli mavjud, muloqotda ba'zan agressivlik, tushunmaslik yoki sabrsizlik holatlari kuzatiladi. Ularda ijtimoiy xavf darajasi past, ammo ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarni mustahkamlash zarur bo'ladi. Respondentlarning

7 foizi "ba'zida" yoki "tez-tez" deb javob bergan.

Bunday respondentlar tezda ziddiyatga boruvchi yoki sabrli bo'lmagan shaxslar bo'lishi mumkin. Bularda odatda ruhiy zo'riqish, oilaviy yoki ijtimoiy bosim surunkali davom etishi mumkin. Bunday guruhga kiruvchi yoshlarga individual psixologik suhbatlar, muomala etikasini, shu bilan birga, muammoni tinch yo'l bilan hal qilish texnikalarini o'rgatish lozim bo'ladi. Diagrammadan ko'rinib turibdiki, 90 foizdan ortiq yoshlar ziddiyatlardan yiroq yoki murosani tanlovchi shaxslardir. Bu jamiyatda salbiy tajovuz darajasining nisbatan past ekanligidan dalolat beradi. Biroq 7 foiz respondentlar ziddiyat holatlarini boshdan kechirayotganini bildirgan, bu esa ular bilan maxsus psixologik va ijtimoiy yordam ishlarini yo'lga qo'yishni talab qiladi. Ijtimoiy muvozanatni saqlash va nizolarning oldini olish bo'yicha yoshlarning ko'pchiligi yaxshi ko'nikmaga ega. Shu bilan birga, 6–7 foiz respondentlar doimiy yoki ba'zida turli nizolarga duch kelmoqda. Bu holatlar psixologik yordam, muomala etikasini o'rgatish va ijtimoiy treninglar orqali ijobiy tomonga yo'naltirilishi mumkin.

Qoidalar yoki qonunlarni buzishga bo'lgan istakni qanchalik tez-tez his qilasiz?

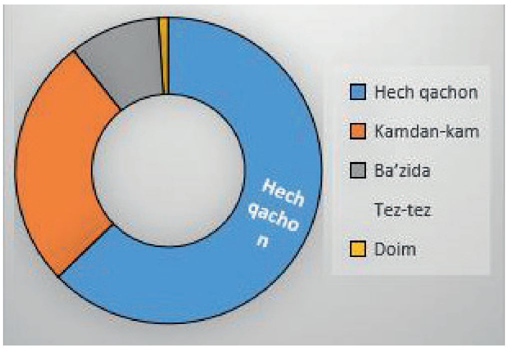

	Son	Foiz (%)
Hech qachon	59	63%
Kamdan kam	25	27%
Ba'zida	9	10%
Tez-tez	0	0%
Doim	1	1%

13-rasm. Javoblar natijasi

"Qoidalar yoki qonunlarni buzishga bo'lgan istakni qanchalik tez-tez his qilasiz?" degan savolga (13-rasm) respondentlarning 63 foizi "hech qachon" deb javob bergan. Bunday respondentlar:

- qonunlarni hurmat qiladi;
- ijtimoiy qoidalarni qadriyat sifatida qabul qiladi;
- mas'uliyatli va ijtimoiy jihatdan moslashgan.

Respondentlarning 27 foizi "kamdan kam" deb javob bergan. Ularda qonun yoki tartiblarni buzishga bo'lgan moyilliklar mavjud bo'lib, bu holatlar ko'pincha emotsional zo'riqish, adolatsizlik hissi, yoki tizimga ishonchsizlik bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Respondentlarning 10 foizi "ba'zida", 1 foizi "doim" deb javob bergan. Bu guruhda qonunbuzarlik istagi davriy yoki doimiy tarzda mavjud bo'lishi mumkin. Bunday yoshlarga individual psixologik suhbatlar, shaxsiy motivlarni aniqlash orqali hamda ijtimoiy xizmatlar, yuridik klinikalar orqali axloqiy, huquqiy yordam berish lozim. Har 10 kishidan 6 nafari qonunlarga sodiq. Ammo 4 nafardan biri ("kamdan kam", "ba'zida" va "doim") qonunbuzarlik istagini his qiladi yoki boshidan kechirgan. Bu esa ijtimoiy nazorat, huquqiy ta'lim va profilaktik choralarni talab etadi. Umumiy xulosa qiladigan bo'lsak, respondentlarning 63 foizi qonunni hurmat qiluvchi, jamiyatga moslashgan. 37 foizi potensial xavf guruhi hisoblanadi. Bular norozilik, emotsional g'azab, ijtimoiy adolatsizlik kabi omillardan kelib chiqadigan ichki xatti-harakat impulslariga ega.

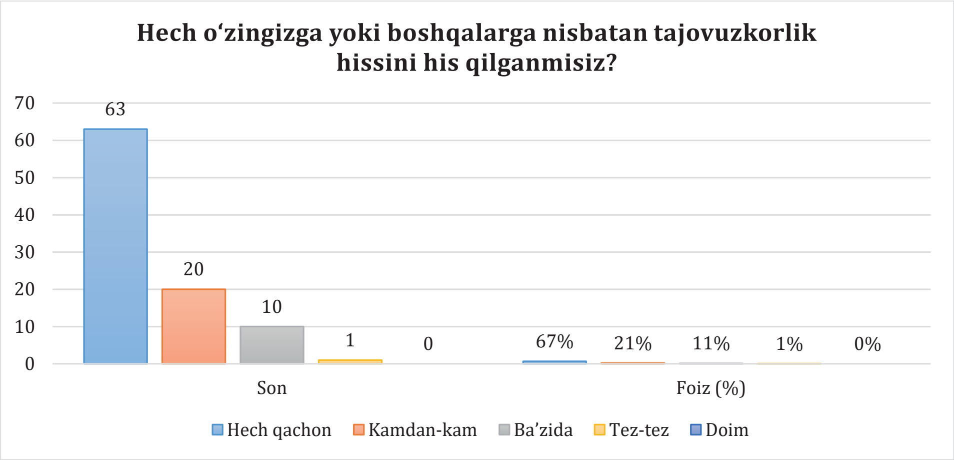

14-rasm. Javoblar natijasi

"Hech o'zingizni yoki boshqalarga nisbatan tajovuzkorlik hissini his qilganmisiz?" degan savol respondentlarning agressiya (ya'ni jahl, zo'ravonlikka moyillik, o'ziga yoki boshqalarga nisbatan zararli harakat istagi) holatini boshdan kechirishini aniqlaydi. Bu savolga respondentlarning 67 foizi "hech qachon" deb javob bergan. Bu respondentlar emotsional barqaror, ichki zo'riqishlarga nisbatan chidamli, tajovuzkorlik darajasi past bo'lgan shaxslar hisoblanadi.

Respondentlarning 21 foizi "kamdan kam" deb javob bergan. Ular ba'zida g'azab, jahl, tajovuzni his qiladilar, ammo uni o'z o'rnida nazorat qila oladilar. Bunday holatlar stress, e'tiborsizlik yoki nizolar natijasida yuzaga kelishi, ularda potensial ichki zo'riqish mavjud bo'lib, ammo hali nazorat doirasidan chiqmaganligi seziladi. Respondentlarning 11 foizi "ba'zida", 1 foizi "tez-tez" deb javob bergan. Ushbu guruh ishtirokchilri tajovuzkor hisoblanadi. Bunga sabab ichki izolyatsiya, norozilik, e'tiborsizlik, oilaviy yoki ijtimoiy bosimdan kelib chiqishi mumkin. Bunday yoshlar ijtimoiy xavf guruhiga kirishi sababli ularga maxsus psixologik maslahatlar, agressivlikni tinch yo'l bilan yengish usullarini o'rgatish (masalan, san'at, sport) va individual kuzatuvga olish lozim.

14-rasm shuni ko'rsatadiki, 10 kishidan 3 nafari ("kamdan kam", "ba'zida", "tez-tez") bu hissiyotlarni boshdan kechirgan. Agressiv impulslar yoshlar orasida nafaqat ruhiy salomatlik, balki huquqiy va ijtimoiy xavf ko'rsatkichlari hisoblanadi [5]. Umuman olganda, 67 foiz respondent tajovuzkorlikni rad etgan, bu ijobiy natijadir. Ammo 33 foiz respondentda bu hissiyot mavjud, ular normal, davriy yoki xavfli ko'rinishdagi agressiya sifatida ko'rib chiqilishi lozim.

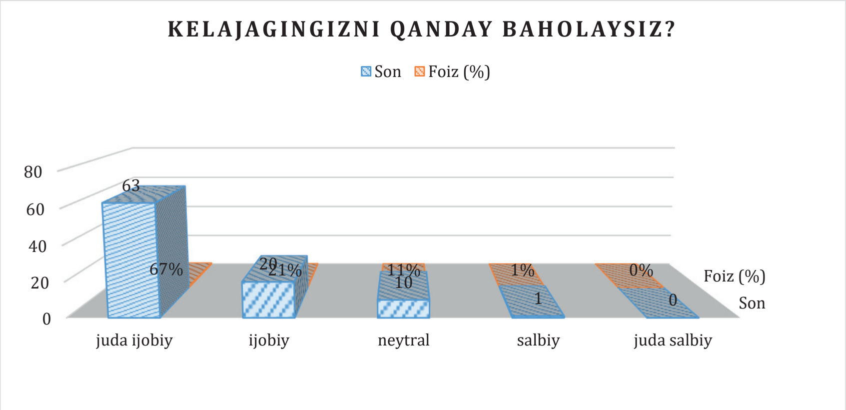

15-rasm. Javoblar natijasi

Ushbu savol respondentlarning kelajak haqidagi umumiy kayfiyati va umid darajasini koʻrsatadi. 15-rasm asosida yoshlarning optimistik yoki pessimistik qarashlari ham tahlil qilinadi. Respondentlarning ushbu savolga 67 foizi "juda ijobiy", 21 foizi "ijobiy" deb javob bergan. Bu guruhga kiruvchi yoshlar, umidli va ichki motivatsiyaga ega, rejali, muayyan maqsadga yoʻnaltirilgan, oʻziga ishonadi, oʻz hayotini boshqarishga tayyor turgan respondentlardir. Ular psixologik barqaror, oʻz yoʻlini aniq koʻrayotgan, jamiyatda faol oʻrin egallashga intilayotgan yoshlar hisoblanadi. Respondentlarning 11 foizi "Betaraf" – bu guruh kelajakka nisbatan befarq, noaniq yoki ehtimoliy xavotirli qarashga ega, ichki motivatsiya pasaygan, aniq maqsadga ega emas. Bunday yoshlarga oʻzini anglash va shaxsiy potensialni rivojlantirishga qaratilgan psixologik suhbatlar lozim. "Juda salbiy" deb javob bergan 2 foiz respondentlar hayotga nisbatan umidsizlik, tushkunlik yoki kelajakdan xavotirda. Bu respondentlarda ichki ziddiyatlar mavjud boʻlib, atrofdagilarning yoki oilaviy bosim taʼsirida salbiy qarash shakllangan. Ularda tushkunlik yoki depressiv holat ehtimoli bor. Bular ijtimoiy xavf guruhiga mansub yoshlar hisoblanib, ular bilan zudlik bilan psixologik suhbatlar, umid va motivatsiyani oshirishga qaratilgan mashgʻulotlar olib borish lozim. Diagramma natijalari shuni koʻrsatadiki, respondentlarning deyarli 90 foizdan ortigʻi kelajakni ijobiy yoki juda ijobiy baholaydi. Ammo har 20 respondentdan 1 nafari (5 foizi) kelajakni salbiy yoki noaniq deb biladi – bu ularning ijtimoiy integratsiyasi va psixologik qoʻllab-quvvatlashga boʻlgan ehtiyojini anglatadi. Shu bilan birga oliy motivatsiya va optimizm respondentlar orasida yuqori – bu yaxshi ijtimoiy-psixologik muhitdan darak beradi. Ammo salbiy qarash bildirgan yoshlar (2–3 foiz) individual yondashuv va ruhiy qoʻllab-quvvatlashga muhtoj.

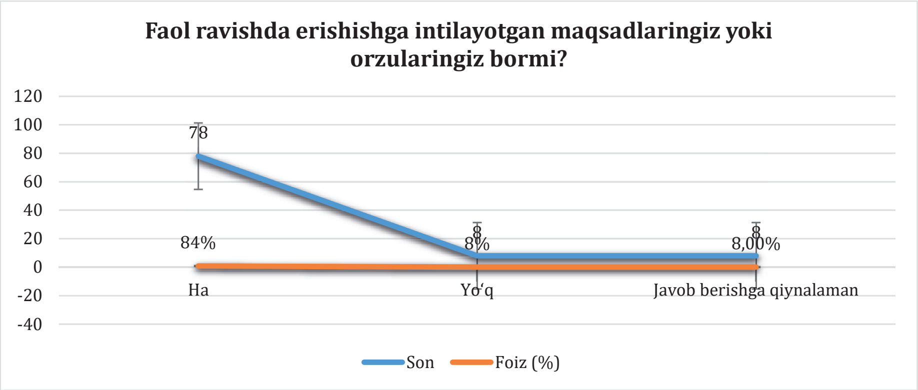

16-rasm. Javoblar natijasi

"Faol ravishda erishishga intilayotgan maqsadlaringiz yoki orzularingiz bormi?" degan savolga (16-rasm) 78 nafar respondent (84 foiz) "ha" deb javob bergan. Bu katta koʻrsatkich boʻlib, ishtirokchilarning aksariyati aniq bir maqsad yoki orzuga ega ekanligini

koʻrsatmoqda. Ular bu maqsadga faol intilayotganliklarini bildirganlar. 8 nafar respondent (8 foiz) "yoʻq" deb oʻz fikrini bildirgan. Bu guruhda maqsad yoki orzu yoʻqligi kuzatilgan. Ularning ulushi ancha kam, lekin bu holat ham eʼtiborga loyiq. 8 nafar respondent (8 foiz) "javob berishga qiynalaman" degan. Bu javobni berganlar maqsadga ega boʻlish yoki uni anglash borasida ikkilanishmoqda yoki oʻz fikrlarini aniq ifoda eta olmaganlar. Respondentlarning katta qismi, yaʼni 84 foizi faol harakatda boʻlgan maqsad yoki orzuga ega. Bu ularning motivatsiyasi va shaxsiy rivojlanishga boʻlgan intilishlarini koʻrsatadi. Respondentlarning 16 foizi, yaʼni 8 foizi "yoʻq" va 8 foizi "qiynalaman" deb javob bergan. Ular

maqsad yoki orzular borasida noaniqlikka egadirlar. Bu guruh bilan individual ishlash, motivatsion treninglar yoki psixologik koʻmak orqali ijobiy natijaga erishish mumkin.

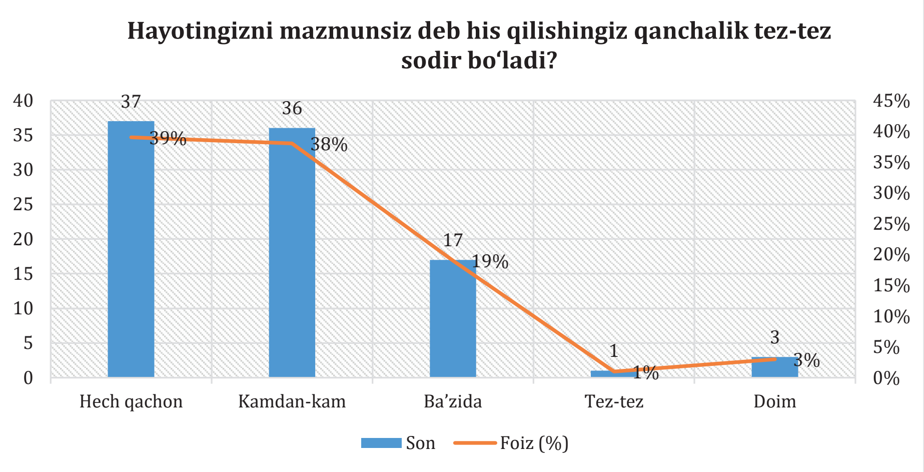

17-rasm. Javoblar natijasi

“Hayotingizni mazmunsiz deb his qilishingiz qanchalik tez-tez sodir boʻladi?” degan savolga respondentlarning (17-rasm) 37 nafari (39 foizi) “hech qachon” deb javob bergan. Respondentlarning deyarli yarmi hayotini mazmunsiz deb hisoblamaydi. Bu ularning hayotdan qoniqish darajasi yuqoriligini bildiradi. “Kamdan kam” deb 36 nafar respondent (38 foizi) javob bergan. Bu guruh ham ijobiy qarashga ega. Demak, jamiyatda ijobiy psixologik holatga ega boʻlganlar koʻpchilikni tashkil qiladi. “Ba'zida” deb 17 kishi (19 foiz) javob bergan. Bu guruhdagi ishtirokchilar vaqti-vaqti bilan hayotlarining mazmuni borasida ikkilanishadi. Bu holat stress, noaniqlik yoki hayotdagi muayyan muammolar bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. “Tez-tez” deb 1 nafar respondent (1 foiz) javob bergan. Juda kam ishtirokchi hayotini koʻpincha mazmunsiz deb his qiladi. Bu holat jiddiyroq psixologik yordamga muhtojlikni anglatishi mumkin. “Doim” deb 3 nafar respondent (3 foiz) javob bergan. Ushbu guruh kichik boʻlsa-da, ularning doimiy ravishda hayotni mazmunsiz deb hisoblashi chuqur psixologik muammolardan dalolat berishi mumkin. Shu bilan birga ijobiy natija ham mavjud, 77 foiz (39+38) ishtirokchilar hayotlarini mazmunli deb hisoblashadi yoki kamdan kam hollarda salbiy fikrda boʻlishadi. E'tibor talab qiluvchi guruh, 22 foiz (19+1+3) insonlar esa ma'lum darajada salbiy fikrlarga ega. Ayniqsa, “tez-tez” va “doim” deb javob berganlar bilan psixologik koʻmak ishlari olib borilishi lozim.

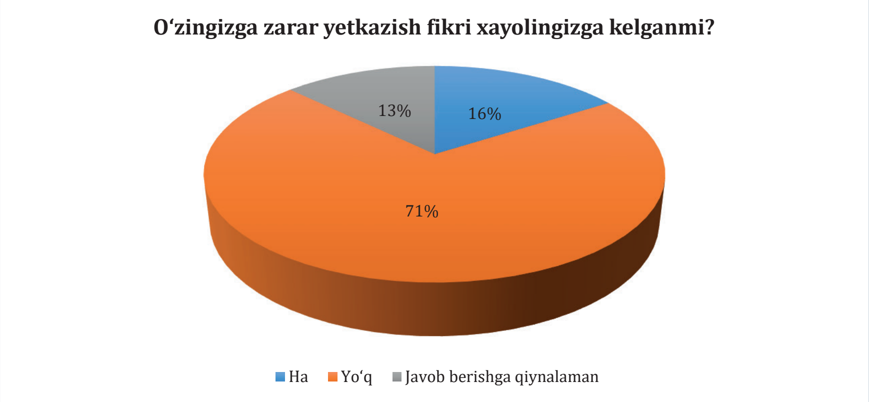

18-rasm. Javoblar natijasi

"O'zingizga zarar yetkazish fikri hech xayolingizga kelganmi?" degan savolga (18-rasm) respondentlarning 71 foizi "yo'q" deb javob bergan.

Bu ijobiy hol bo'lib, ularning aksariyatida o'ziga nisbatan salbiy fikrlar mavjud emasligini bildiradi. So'rovnoma ishtirokchilarining 16 foizi "ha" deb javob bergan. Bu ular hayotlarining ma'lum bir bosqichida o'zlariga zarar yetkazish fikrida bo'lgan. Ushbu holat jiddiy psixologik signal bo'lib, ularni alohida e'tibor bilan kuzatish va qo'llab-quvvatlash zarur. Respondentlarning 13 foizi "javob berishga qiynalaman" degan. Bu guruh ochiq javob bera olmagan, balki noqulaylik yoki aniq fikr bildirishda qiyinchilik sezgan bo'lishi mumkin. Ular bilan individual muhitda suhbatlar olib borish foydali bo'ladi. Umuman olganda, berilgan javoblarga ko'ra, 71 foiz respondentlar ruhiy salomatlik jihatidan xavfsiz deb hisoblanadi. 29 foiz (ya'ni "ha" va "qiynalaman" deb javob berganlar) esa potensial xavf guruhiga moyilligini bildiradi. Bu ko'rsatkich e'tiborli bo'lib, ushbu yoshlarga psixologik maslahatlar berish, individual yordam ko'rsatish kerak [6].

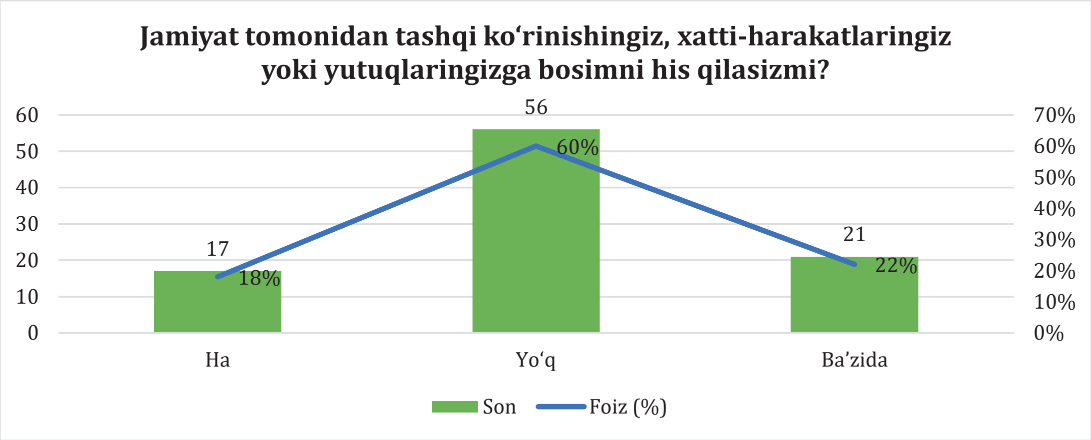

19-rasm. Javoblar natijasi

"Jamiyat tomonidan tashqi ko'rinishingiz, xatti-harakatlaringiz yoki yutuqlaringizga bosimni his qilasizmi?" degan savolga (19-rasm) respondentlarning 60 foizi "yo'q" deb javob bergan. Ularning aksariyati jamiyat tomonidan bosim sezmasligini bildirgan. Bu guruh ishtirokchilarining ijtimoiy muhitda o'zini erkin his qilishini yoki o'z fikri va yutuqlariga nisbatan ishonchli ekanini ko'rsatadi. Respondentlarning 22 foizi "ba'zida" deb javob bergan. Ushbu guruh bosimni doimiy emas, balki ba'zida sezadi. Bu holat jamiyatning ayrim holatlarida ijtimoiy stereotiplardan kelib chiqishi mumkin. Ishtirokchilarning 18 foizi "ha" deb javob bergan. Bu guruh jamiyat bosimini o'zida his qiladi. Umuman olganda, ijobiy tomoni respondentlarning 60 foizi jamiyat ta'sirini sezmaydi, bu yaxshi ijtimoiy-psixologik holatni bildiradi. E'tiborli jihati ishtirokchilarning 40 foizi (22 foizi "ba'zida" va 18 foizi "ha") bosimni sezgan. Bu yoshlarning ijtimoiy baholash va tanqidga sezuvchanligini bildiradi. Bosim his qilayotganlar bilan ochiq muloqotli muhit yaratish, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, individual va guruh bo'lib psixologik treninglar o'tkazish foydali bo'ladi.

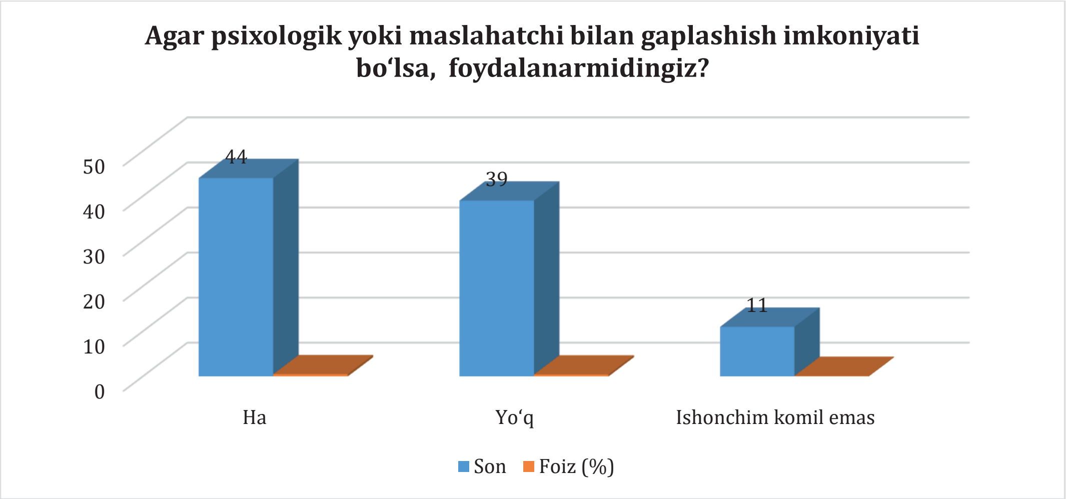

20-rasm. Javoblar natijasi

"Agar psixologik yoki maslahatchi bilan gaplashish imkoniyati boʻlsa, foydalanarmidingiz?" degan savolga (20-rasm) respondentlarning javoblari quyidagicha. "Ha" deb javob bergan ishtirokchi 44 nafarni tashkil etadi. Respondentlarning katta qismi psixolog yoki maslahatchi bilan suhbatlashish imkoniyati boʻlsa, undan foydalanishni istagan. Bu ularning ichki ehtiyojlari, emotsional qoʻllab-quvvatlashga boʻlgan ehtiyoji borligini bildiradi. "Yoʻq" deb javob berganlar 39 nafar nafarni tashkil etadi. Bu guruh maslahatchi yoki psixolog xizmatiga ehtiyoj sezmagan yoki bu xizmatni foydali deb hisoblamaydi. Ehtimol, ular oʻz muammolarini mustaqil hal qilishga oʻrgangan yoki bunday xizmatga ishonchsizlik bilan qaraydilar. "Ishonchim komil emas" deb javob bergan respondent 11 nafarni tashkil etadi. Bu javobni berganlar ikkilanishda. Ular psixologik yordamga ehtiyoj bor-yoʻqligini aniq bilmaydi yoki qaror qabul qilishda qiyinchilikka duch kelmoqda. Umuman olganda, 44 nafar (taxminan yarmi) psixologik yordamni olishga istak bildirgan. Shuni e'tiborga olish muhimki, 50 ta ishtirokchi (39+11) bu xizmatga nisbatan qiziqish bildirmagan. Bu holat axborot yetishmasligi, ishonchning pastligi bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Respondentlarga psixologik yordamga oid targʻibot ishlarini kuchaytirish zarur. Mutaxassislar bilan ochiq muloqot platformalari (masalan, maxfiy suhbat imkoniyatlari) tashkil qilish foydali boʻladi. "Ishonchim komil emas" degan guruh uchun psixologik xizmat nima ekanligi, undan qanday foydalanish mumkinligi haqida ma'lumot berish lozim.

Tadqiqot natijalari tahlili

Toshkent shahri va Toshkent viloyatida 16–21 yoshdagi ishtirokchilar oʻrtasida oʻtkazilgan sotsiologik tadqiqot natijalari ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlarda mavjud muammolar, psixologik holat, ijtimoiy moslashuv darajasi va emotsional ehtiyojlar haqida keng qamrovli ma'lumotlar berdi. Ushbu tahlil, yoshlarga qaratilgan davlat siyosati va huquqiy-ma'rifiy chora-tadbirlarning samaradorligini baholashda muhim manba sifatida xizmat qilishi mumkin. Tadqiqotda ishtirok etganlardan deyarli 90 foizi oʻquvchi yoki talaba, 90 foizdan ortigʻi esa ota-onasi bilan yashaydi. Bu holat, nazorat va qoʻllab-quvvatlash tizimi mavjudligidan darak bersa-da, oilaviy ichki nizolar, befarqlik yoki haddan ortiq nazorat tufayli stress va izolyatsiya holatlari mavjud boʻlishi ehtimolini istisno etmaydi.

Psixologik jihatdan, respondentlarning 70 foizdan ortigʻi stress va bezovtalikni vaqti-vaqti bilan boshdan kechiradi, 29 foizi esa

oʻziga zarar yetkazish haqidagi fikrlarni tan olgan yoki bu savolga javob berishda qiynalgan. Yana 38 foiz respondent odamlar orasida ham oʻzini yolgʻiz his qilishini bildirgan. Bu holatlar yoshlar oʻrtasida psixologik yordamga boʻlgan ehtiyoj nihoyatda yuqori ekanini koʻrsatadi. Ijtimoiy munosabatlar borasida respondentlarning 34 foizi yaqin doʻstlarga ega emasligi yoki doʻstlariga toʻliq ishonmasligini aytgan. 10 foiz respondent esa jamiyat tomonidan yetarli darajada qoʻllab-quvvatlanmaslikni his qiladi. Har oʻninchi ishtirokchi oilaviy muammolar mavjudligini bildirgan. Ushbu koʻrsatkichlar yoshlar orasida hissiy izolyatsiya va ijtimoiy yakkalanishga sabab boʻluvchi omillar mavjudligini koʻrsatadi.

Deviant xatti-harakatlarga moyillik borasida, 14 foiz respondent ziqlikni yengish uchun zararli moddalar (spirtli ichimliklar, giyohvandlik vositalari) isteʼmol qilganini bildirgan. 37 foiz respondent qonun yoki qoidalarni buzishga moyilligini tan olgan. 33 foizi esa oʻzida agressiya hissi mavjudligini bildirgan. Bu esa yoshlar orasida ichki norozilik, gʻazab, ijtimoiy adolatsizlik hissi va bosim natijasida kelib chiqadigan xavfli xatti-harakatlarning ehtimolini tasdiqlaydi.

Shunga qaramay, ijobiy holatlar ham mavjud. Respondentlarning 88 foizi kelajakni ijobiy yoki juda ijobiy baholagan, 84 foizi aniq maqsad va orzulariga ega ekanligini bildirgan. Bu ularning ichki motivatsiyasi yuqoriligini, jamiyatda oʻz oʻrnini topishga intilayotganini anglatadi. Shuningdek, 50 foiz respondent psixologik yordam olishga tayyor ekanligini bildirgan. Bu esa maxsus xizmatlarga boʻlgan ehtiyoj mavjudligini koʻrsatadi.

Yakuniy xulosalarga koʻra, yoshlar orasida ijtimoiy xavfning asosiy manbalari – oilaviy nizolar, psixologik bosim, ishsizlik, ijtimoiy adolatsizlik, doʻstlik va qoʻllab-quvvatlash tizimlarining zaifligidir. Ushbu xavflarni bartaraf etish uchun quyidagilar zarur:

– psixologik xizmatlarni maktab va mahallalarda tizimli yoʻlga qoʻyish;

– stress, gʻazab va yolgʻizlikni yengish boʻyicha treninglar tashkil etish;

– huquqiy tarbiya va empatiya madaniyatini rivojlantirish;

– oilaviy va ijtimoiy muhitni mustahkamlashga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish;

– yuridik klinikalar orqali shaxsiy maslahatlar va profilaktik yordamni kuchaytirish.

Mazkur tadqiqot natijalari yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish, xususan, ijtimoiy xavf ostidagi guruhlar bilan individual ishlash mexanizmlarini yaratishda muhim ilmiy-amaliy asos boʻlib xizmat qiladi.

Xulosalar

Toshkent shahri va Toshkent viloyati yoshlari oʻrtasida oʻtkazilgan soʻrov natijalari, yoshlar oʻrtasidagi ijtimoiy munosabatlar, axborot xavfsizligi bilan bogʻliq tendensiyalar, shuningdek, yoshlarning ijtimoiy xavfdan himoyalashga qaratilgan turli tashabbuslarga boʻlgan munosabatlariga oid qimmatli maʼlumotlarni taqdim etdi. Tafsiliy tahlil shuni koʻrsatdiki, yoshlar oʻrtasidagi ijtimoiy xavfning asosiy manbalari oila, bilim olish, ishsizlik va ijtimoiy adolatsizlik muammolaridan iboratdir. Yoshlar orasida ijtimoiy xavfga boʻlgan munosabatlar turli xil boʻlib, eng koʻp tarqalgan xavflar oiladagi iqtisodiy qiyinchiliklar va bilim olishdagi muammolar bilan bogʻliq boʻldi. Bu holat, oʻz navbatida, yoshlarning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka erishishdagi imkoniyatlarini chegaralab qoʻyayotganligi, buning ortidan yoshlar iqtisodiy mustaqillikka erishish va oʻz imkoniyatlarini yanada oshirish uchun turli yoʻllarni izlayotganligini kuzatish mumkin.

Soʻrov natijalari shundan dalolat beradiki, yoshlar oʻrtasida axloqiy, maʼnaviy va ijtimoiy qadriyatlarga oid oʻzgarishlarga boʻlgan qiziqish hamda muammolar katta ahamiyatga ega. Yoshlarning har qanday ijtimoiy xavfni bartaraf etish uchun, maʼnaviy va axloqiy qadriyatlarga asoslangan taʼlim va tarbiya tizimlariga muhtoj ekanligini koʻrish mumkin. Yoshlar oʻzlarini ijtimoiy xavfdan himoya qi-

lish va barqaror hayot tarzini yo'lga qo'yish uchun ta'lim va kasbiy tayyorgarlik dasturlariga, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan loyihalarga qiziqish bildirmoqdalar.

Yoshlarni ijtimoiy xavfga qarshi kurashishga tayyorlash uchun maxsus dasturlarning samaradorligini oshirish zarurati mavjud. Bundan tashqari, mahalliy organlar va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda turli tadbirlar va dasturlarni yaratish va amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu tahliliy material, Toshkent shahri va Toshkent viloyati yoshlari o'rtasidagi ijtimoiy xavflar va ularga qarshi kurashish choralariga oid yangi tendensiyalar va muammolarni ochib beradi. Bunday tadqiqotlar, yoshlar bilan ishlashning samarali mexanizmlarini yaratish va ijtimoiy xavfni kamaytirish uchun amalga oshiriladigan aniq tadbirlarni ishlab chiqishda muhim manba bo'ladi. Kelgusida amalga oshiriladigan ushbu mavzudagi tadqiqotlarning kengaytirilgan shakllari yoshlarning ijtimoiy xavfdan himoyalanishini ta'minlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

REFERENCES

1. Youth Wellbeing Policy Review. Paris, OECD Publ., 2022, p. 85.

2. UNESCO. Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Adolescents, 2020, p. 98.

3. Rysakov I. *Psikhologiya podrostka v usloviyakh sotsiuma* [Psychology of a teenager in a social environment]. Moscow, Education Publ., 2021, p. 115.

4. Qodirov A., Abdurahmonov J. Yoshlar siyosati: amaliyot va muammolar [Youth policy: practice and problems]. Tashkent, Fan Publ., 2023, p. 102.

5. Golova Yu.P. Sotsialnaya rabota s molodyozhyu: teorya i praktika [Social work with youth: theory and practice]. Moscow, Graduate School Publ., 2008, p. 180.

6. Mikhaylov V.A. Sotsial'nye problemy molodyozhi v Rossii: teoriya i praktika sotsial'noy raboty [Social problems of youth in Russia: Theory and practice of social work]. Moscow, Science Publ., 2011, p. 200.

7. Alekseyeva T.I. Psikhologiya molodyozhi: sotsial'nye, kul'turnye i lichnostnye aspekty [Psychology of youth: social, cultural and personal aspects]. St. Petersburg, Piter Publ., 2013, pp. 220–240.

8. Panina M.M. Sotsial'naya rabota s molodezh'yu i sem'yami v sotsial'no-opasnom polozhenii [Social work with youth and families in socially dangerous situations]. Moscow, RGGU Publ., 2017, pp. 60–85.

9. Kozlova N.L. Sotsial'nye tekhnologii profilaktiki deviantnogo povedeniya molodyozhi [Social Technologies for the Prevention of Deviant Behavior Among Youth]. Moscow, Academic project Publ., 2016, p. 250.

10. Erofeyev Yu.I. Problemy molodyozhi v sovremennoy Rossii: sotsiokul'turnye aspekty [Problems of youth in modern Russia: social cultural aspects]. Moscow, Scientific book Publ., 2012, pp. 14–152.

11. Smirnova N.A. Sotsial'noye blagopoluchiye molodyozhi i formy sotsial'noy pomoshchi [Social Well-Being of Youth and Forms of Social Assistance]. St. Petersburg, RGU Publ., 2014, p. 210.

12. Shmidt A.N. Molodyozh' i obshchestvo: sotsial'naya politika i profilaktika sotsial'nykh riskov [Youth and society: social policy and prevention of social risks]. Moscow, Science Publ., 2019, pp. 160–180.

13. Youth of Uzbekistan: Challenges and Prospects. UNICEF. Tashkent, UNICEF Uzbekistan, 2020, p. 76.

14. Adolescents' Mental Health and Psychosocial Well-being at Schools. UNICEF. Tashkent, UNICEF Uzbekistan, 2022, p. 92.

15. Juraev B., Abdullaev S. Youth Social Deviation in the Process of Reforms in Uzbekistan. Atlantis Publ., *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 2022, vol. 677, p. 6. DOI: 10.2991/assehr.k.220509.081.

16. Ochilov B. Sociological Study of Social and Innovative Activities of Youth in Uzbekistan. Tashkent, *ResearchGate*, 2023, p. 10.

17. Uzbekistan to Improve Access and Quality of Social Services for Vulnerable People. Washington: The World Bank Press Release. World Bank, 2024, p. 25.

18. Partnering to Improve Child Psychiatry Training and Services in Uzbekistan. University of Michigan. *Michigan Medicine News*, 2025, p. 85.

19. CDP Uzbekistan. Integrated Child Development Programme: Overview and Implementation. Tashkent: ICDP Uzbekistan, 2023, p. 72.

20. Tojiboyev B., Isokov S. Youth Social Deviation in the Process of Reforms in Uzbekistan. Atlantis Publ., 2022, pp. 394–400.

21. Turdiboyeva G. The Factors Influencing the Spread of Delinquency and Crime Among Minors in Uzbekistan. *Western European Journal of Historical Events and Social Science*, 2024, pp. 1–4.

22. Otamuratov S. Sociological Aspects of Studying the Specific Characteristics of the Youth Social Group. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 2023, p. 49.

23. Murodova A.M. Problems and Prospects of the Youth of Modern Uzbekistan. *International Journal on Integrated Education*, 2022, pp. 188–192.

24. Urunov Sh., Komiljonova N. State Youth Policy in Uzbekistan: Its Goals. *Achievements and Challenges. Involta Scientific Journal*, 2023, pp. 123–142.

25. Adxamov P. Working with Disorganized Youth and Studying Their Psychology. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 2025, pp. 288–290.

26. Kuvatov J.A. Prevention of Crime and Delinquency Among Young People. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2023, pp. 373–377.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 3-SON

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.